

Búcsúzás a római klérustól a VI. Pál teremben 2013. február 14-én délelőtt

XVI. BENEDEK PÁPA

Eminenciás Uram, Kedves Püspök- és Paptestvéreim!

A Gondviselés különleges ajándéka számomra, hogy mielőtt elhagyom a péteri szolgálatot, még egyszer láthatom a klérusomat, Róma klérusát. Mindig nagy öröm látni, hogy az Egyház él, hogy az Egyház él Rómában; vannak pásztorok, akik a legfőbb pásztor lelkületével vezetik az Úr nyáját. Itt egy valóban katolikus, egyetemes klérus van, és az megfelel a római Egyház lényegének: minden kultúra, minden faj, minden nemzet katolicitását, egyetemességét hordozza önmagában. Ugyanakkor nagyon hálás vagyok Bíboros Helynök úrnak, aki segít ébreszteni és megtalálni a hivatásokat magában Rómában, mert Rómának egyrészt az egyetemesség városának, másrészt erős és teherbíró hitű városnak kell lennie, melyben hivatások is születnek. Meg vagyok győződve arról, hogy az Úr segítségével megtalálhatjuk azokat a hivatásokat, melyeket ő maga ad nekünk, vezethetjük és segíthetjük érlelődésüket, s így felkészíthetjük őket az Úr szőlejében végzendő munkájukra.

Az imént Szent Péter sírja előtt elimádkoztatók a Credót: a Hit évében úgy látom, nagyon kifejező, talán szükséges aktus is, hogy a római klérus összegyűljön az Apostol sírjánál, akinek az Úr ezt mondta: „Rád bízom Egyházamat. Rád építem Egyházamat” (vö. Mt 16,18–19). Az Úr színe előtt Péterrel együtt tettetek vallomást: „Te vagy a Krisztus, az élő Isten Fia” (vö. Mt 16,15–16). Így növekedik az Egyház: Péterrel együtt megvallja Krisztust, követi Krisztust. Mindig ezt tesszük. Nagyon hálás vagyok imáitokért, amelyeket – amint szerdán mondtam – szinte fizikailag éreztem. Ha most vissza is vonulok, imádságaimban mindig közel maradok mindnyájatokhoz, és biztos vagyok benne, hogy ti is közel lesztek hozzám, még ha a világ számára rejtekben maradok is.

A mai napra életkorom miatt nem tudtam előkészíteni egy igazi nagy beszédet, ami várható lett volna. Inkább egy kis beszélgetésre gondolok arról, hogy miként éltem meg én a II. Vatikáni Zsinatot.

Egy anekdotával kezdem: 1959-ben neveztek ki professzornak a bonni egyetemen, ahol a kölni és a szomszédos egyházmegyék seminaristái és egyetemistái tanulnak. Így kerültem kapcsolatba a kölni érsekkel, Frings bíborossal. Siri bíboros, a genovai érsek – úgy emlékszem 1961-ben – előadássorozatot szervezett, amelyben európai bíborosok adtak elő a zsinatról, és meghívta a kölni érseket is, hogy tartson előadást ezzel a címmel: *A zsinat és a modern gondolkodás világa*.

A Bíboros fölkért – engem, a legfiatalabb professzort –, hogy írjak egy vázlatot; a vázlat tetszett neki, és Genovában azt a szöveget mondta el, amit én írtam. Nem sokkal később [XXIII.] János pápa magához kérte, a Bíborost pedig elfogta a félelem, hogy talán valami helytelent, valami téveset mondott, és most dorgálásra hívják, sőt esetleg elveszik tőle a bíbort. Ezért, amikor a titkára a kihallgatásra öltöztette, a Bíboros ezt mondta neki: „Lehet, hogy utoljára öltöm magamra ezt a ruhát”. Amikor azonban belépett a terembe, János pápa elébe ment, megölelte, és ezt mondta: „Köszönöm, Eminenza! Ön elmondta azokat a dolgokat, amelyeket én akartam mondani, de nem találtam hozzá a szavakat.” Ebből a bíboros tudta, hogy jó úton jár, és fölkért, hogy menjek vele a zsinatra, először mint személyes szakértő; később pedig, az első ülészak alatt – úgy emlékszem, 1962 novemberében – kineveztek a zsinat hivatalos szakértőjévé.

Nemcsak örömmel, hanem igen nagy lelkesedéssel mentünk a zsinatra. Hihetetlen várakozás élt bennünk. Azt reméltük, hogy minden megújul, hogy valóban egy új Pünkösöd jött el, az Egyház új korszaka, mert akkoriban az Egyház még meglehetősen erős volt, a vasárnapi templombajárók száma még jó volt, a papi és szerzetesi hivatások száma kissé csökkent ugyan, de még elegendő volt. Mindezek ellenére úgy éreztük, hogy az Egyház nem halad, lelassult, inkább a múlthoz tartozónak látszott, mint a jövő hordozójának. És abban a percben azt reméltük, hogy ez a helyzet megváltozik, megújul; hogy az Egyház újra a holnap és a ma ereje lesz.

Tudtuk, hogy az Egyház és a modern kor kapcsolata kezdettől fogva kissé feszült az Egyház Galileo Galileivel kapcsolatos tévedésével kezdődően. Úgy gondoltuk, helyrehozzuk ezt a tévedést, és őszintén hittük, hogy megtaláljuk az egységet az Egyház és a világ legjobb erői között, hogy megnyissuk az emberiség jövőjét és elindítsuk az igazi fejlődést. Tehát telve voltunk reménnyel, lelkesedéssel, és akarattal, hogy megteesszük a magunkét ebben az ügyben.

Emlékszem rá, hogy negatív példának tekintettük a Római Zsinatot. Úgy mondták – nem tudom, igaz volt-e –, azon a zsinaton, a Szent János-bazilikában előre megírt szövegeket olvastak föl, a zsinat tagjai tetszésüket nyilvánították, taposolva jóváhagyták, és így folyt le a Római Zsinat. A II. Vatikáni Zsinatra meghívott püspökök viszont azt mondták: „Nem! Ezt ne így csináljuk. Mi püspökök va-

gyunk, mi vagyunk a zsinat aktív alanyai; nem akarunk egyszerűen jóváhagyni kész tényeket, hanem alanyai, szereplői akarunk lenni a zsinatnak.” Így Frings bíboros is, aki pedig híres volt a Szentatya iránti feltétlen, szinte aggályos hűségéről, ebben az esetben azt mondta: „Itt más feladatunk van. A Pápa azért hívott minket össze, hogy zsinati atyák legyünk, Egyetemes Zsinat legyünk, cselekvő alanyok, akik megújítják az Egyházat. Így akarjuk vállalni feladatunkat.”

Az első mozzanat, amelyben ez a magatartás megmutatkozott, mindjárt az első napon bekövetkezett. Ezen az első napon volt esedékes a Bizottságok megválasztása, és elő voltak készítve elfogulatlanul – legalábbis törekedve erre – a névsorok, a nevek, és ezekről a listákról kellett szavazni. Az atyák azonban azt mondták: „Nem. Nem akarunk előre összeállított listákra szavazni. Mi vagyunk a cselekvők.” Ezért el kellett napolni a választásokat, mert az atyák előbb kissé meg akarták ismerni egymást, ők maguk akarták összeállítani a névsorokat. Így is történt. Liénart lille-i bíboros és Frings kölni bíboros világosan kifejezték: „Így nem. Mi akarjuk összeállítani a névsorainkat, és mi akarjuk megválasztani a jelöltjeinket.” Ez nem forradalmi, hanem a zsinati atyák lelkiismeretének felelős aktusa volt.

Így hát lázas, horizontális ismerkedés kezdődött, nem véletlenül kerestük egymást. A Colleggio dell’Animában, ahol laktam, sok látogatónk volt: a Bíboros nagyon ismert volt, az egész világról keresték. Jól emlékszem Msgr. Etchegaray magas, nyúlánk alakjára, aki a Francia Püspöki Konferencia titkára volt, a találkozásokra a bíborosokkal stb. És ez később az egész zsinatra jellemző volt: apró, traverzális találkozások. Így ismerkedtem meg olyan nagy személyiségekkel, mint de Lubac, Daniélou, Congar atyák és a többiek. Sok püspökkel is megismerkedtünk; külön is emlékszem Strasbourg püspökére, Elchingerre. És ez már az Egyház egyetemességének, az Egyház konkrét valóságának tapasztalata volt, amely nem egyszerűen végrehajt felülről jött parancsokat, hanem együtt növekszik és halad előre, természetesen mindig Péter utódának vezetésével.

Amint mondtam, valamennyünkben nagy várakozások éltek. Soha nem volt még ilyen méretű zsinat, de nem mindenki tudta, hogyan kell megvalósítani. A legfőlkészültebbek, mondjuk úgy, hogy a leghatározottabb szándékúak a francia, a német, a belga és a holland püspökök – az úgynevezett „rajnai szövetség” – voltak. A zsinat első részében ők jelezték az utat; azután hamarosan tágult az aktivizálódók köre, és mindenki egyre kreatívabb lett. A franciáknak és a németeknek közös érdekeik voltak, meglehetősen különböző felhangokkal. Az első, kezdeti, egyszerű – látszólag egyszerű – szándék a liturgia reformja volt, amely már XII. Piusszal megkezdődött, aki már megújította a Nagyhetet; második volt az ekkleziológia; harmadik Isten Igéje, a kinyilatkoztatás; s végül az ökumenizmus. A franciák sokkal inkább, mint a németek, tárgyalni akartak az Egyház és a világ kapcsolataról is.

Kezdjük az elsővel. Az első világháború után éppen Közép- és Kelet-Európában kialakult a liturgikus mozgalom, a liturgia gazdagságának és mélységének újra fölfedezése. Ez a gazdagság mindaddig a pap Római Misekönyvének titka volt, miközben a hívők a saját imakönyveikből imádkoztak, melyeket a nép szíve szerint állítottak össze, úgy, hogy a klasszikus liturgia emelkedett nyelvét próbálták lefordítani a nép számára érthető, szívéhez közelálló, érzelmesebb szavakra. De ez szinte két párhuzamos liturgiát jelentett: a papét, aki a ministránsokkal a Misszálé szerint celebrálta a szentmisét, és a laikusokét, akik a szentmise alatt a saját imakönyvükből imádkoztak; mindemellett alapvetően tudták, mi történik az oltáron. Most azonban fölfedezték a Misszálé szépségét, mélységét, történeti, emberi, spirituális gazdagságát, és annak szükségességét, hogy ne csak a nép egy képviselője, egy kis ministráns válaszolja: „Et cum spiritu tuo”, hanem dialógus alakuljon ki a pap és a nép között, hogy az oltár liturgiája és a nép liturgiája egyetlen liturgia legyen, aktív részvétel, hogy a liturgia gazdagsága eljusson a néphez; így fedezték fel és újították meg a liturgiát.

Most, visszatekintve úgy látom, hogy nagyon jó volt a liturgiával kezdeni, mert így megmutatkozott Isten elsőbbsége, az imádás elsőbbsége: „Operi Dei nihil praeponatur” („Isten művének semmit nem szabad elébe helyezni”) – Szent Benedek regulájának szavai (vö. 43,3) mintegy a zsinat legfőbb szabálya lettek. Egyesek kritikusan megjegyezték, hogy a zsinat sok dologról beszélt, de Istenről nem. Beszélt Istenről! Az első tette, mégpedig alapvető cselekedete volt, hogy Istenről beszélt, és az egész népet, az egész szent népet kitérte Isten imáadására, Krisztus teste és vére liturgiájának közös ünneplésében. Ebben az értelemben – túl azon, hogy gyakorlatilag nem lett volna okos azonnal a vitás kérdésekkel kezdeni – mondhatjuk, valóban a Gondviselés műve volt, hogy a zsinat kezdetén a liturgia, Isten, az imádás állt. Most nem szeretnék a viták részleteibe bocsátkozni, de a gyakorlati megvalósításokon túlmenően érdemes mindig visszatérni magához a zsinathoz, mélységeihez és lényegi eszméihez.

Több ilyen eszme is volt: mindenekelőtt a húsvéti misztérium, mint a keresztény lét, a keresztény élet, az év, a keresztény idő központja, mely a húsvéti időben és a vasárnapban mutatkozik meg. A vasárnap mindig a föltámadás napja. Időnként mindig a föltámadással kezdjük, a Föltámadottal való találkozással és találkozásból megyünk a világba. Ebből a szempontból nagy kár, hogy ma a vasárnapból hétvége lett, miközben a hét első napja, a kezdet. Ezt nagyon észben kell tartanunk, hogy a vasárnap a kezdet, a teremtés kezdete, az Egyházban folyó újjáteremtés kezdete, találkozás a Teremtővel és a föltámadott Krisztussal. A vasárnap e kettős tartalma szintén jelentős: az első nap, azaz a teremtés ünnepe, ott állunk a teremtés alapjánál, hiszünk a teremtő Istenben; találkozás a Föltámadottal, aki

megújítja a teremtést, és igazi célja egy olyan világ megteremtése, amely válasz Isten szeretetére.

Azután ott voltak a nagy princípiumok: az ismeretlen és holt nyelvbe való bezárkózás helyett az *érthetőség* és a *tevékeny részvétel*. Sajnos ezeket a princípiumokat rosszul is értelmezték. Az érthetőség nem banalitás akart lenni, mert a liturgia nagy szövegei – még ha Istennek hála, anyanyelven mondják is – nem könnyen érthetők, a keresztény ember állandó képzését igénylik, hogy növekedjék, és egyre mélyebben hatoljon a misztériumban, és így tudja megérteni. Itt van Isten Igéje is, és itt a naponkénti ószövetségi olvasmányra gondolok, de ez érvényes Szent Pál leveleire és az evangélium olvasására is: ki mondhatja, hogy azonnal érti, mert a saját nyelvén hallja? Csak a szív és az elme állandó képzése hozhatja létre az érthetőséget, és azt a részvételt, mely több a külső tevékenységnél, s amely a személy, a saját létem belépése az Egyház közösségébe, és így a Krisztussal való közösségbe.

A második téma az Egyház. Tudjuk, hogy az I. Vatikáni Zsinat a német-francia háború miatt félbeszakadt, s így egyoldalú, töredékes maradt, mert a primátusról szóló tanítás – melynek meghatározása, hála Istennek, megszületett abban a történelmi pillanatban az Egyház számára, és nagyon szükséges lett a következő időkben – csak egyik eleme volt egy tágabb, végiggondolt, előkészített ekkleziológiának. Ezért töredék maradt. El lehetett mondani: ha ilyen töredékes marad, egyoldalúvá válunk: az Egyház nem más, csak a primátus. Ezért kezdettől fogva jelen volt a szándék, hogy meghatározandó időpontban ki kell egészíteni az első Vatikánum ekkleziológiáját teljes ekkleziológiává. A feltételek ehhez azért is nagyon jónak mutatkoztak, mert az első világháború után új formában született újjá az Egyház iránti érzék. Romano Guardini mondta: „A lelkekben kezd ébredni az Egyház”, és egy protestáns püspök „az Egyház századáról” beszélt. Ezen felül újra megtalálták azt a fogalmat, amely már az első Vatikánumon is feltűnt: Krisztus Misztikus Testének fogalmát. Ezzel azt akarták mondani, és azt akarták rajta érteni, hogy az Egyház nem valami strukturális-jogi-intézményes létező – az is –, hanem élő szervezet, eleven valóság, amely belép a lelkembe, úgyhogy én magam, a hívő lelkemmel alkotó eleme vagyok az Egyháznak. Ilyen értelemben írta meg XII. Piusz a *Mystici Corporis Christi* enciklikát, első lépésként az első Vatikánum ekkleziológiájának teljessé tétele felé.

Azt mondanám, hogy az 1930–40-es, de még az 1920-as évek teológiai vitái is teljesen a „Mystici Corporis” jegyében zajlottak. Ez olyan fölfedezés volt, amely nagy örömet okozott abban az időben, és ebben az összefüggésben született meg a formula: mi vagyunk az Egyház, az Egyház nem struktúra; mi, keresztények, valamennyien együtt vagyunk az Egyház élő teste. De természetesen ez abban az értelemben igaz, hogy mi – a hívők igazi „mi”-je – Krisztus „Én”-jével együtt va-

gyunk az Egyház; mi valamennyien, tehát nem egy rész, egy csoport az, amely Egyháznak nyilvánítja magát. Nem: ez a „mi vagyunk az Egyház” éppen azt követeli, hogy beleszövődjek minden idők és minden hely híveinek nagy „mi”-jébe.

Az eredeti eszme tehát ez: teológiailag kiegészíteni az ekkleziológiát, de strukturálisan folytatva, azaz Péter jogfolytonossága és páratlan funkciója mellett jobban meghatározva a püspökök, a püspöki testület funkcióját is. Ennek érdekében találták meg a „kollegialitás” kifejezést, melyet azután elkeseredetten, s mondanám, kissé eltúlzottan sokat vitattak. De ez volt az a szó – talán lett volna helyette másik is, de ezt tartották meg –, mely kifejezte, hogy a püspökök együtt a Tizenkettő, az Apostolok testületének folytatói. Kimondtuk: egyetlen püspök, Róma püspöke egy meghatározott Apostol, Péter utóda, az összes többi az apostolok utóda lesz, amikor belép abba a testületbe, mely folytatja az Apostolok testületét. Éppen így a püspökök testülete, a kollégium a Tizenkettő testületének folytatása, és ebből fakad szükséges volta, funkciója, jogai és kötelességei. Ez sokaknak úgy tűnt, hogy harc a hatalomért, s egyesek talán gondoltak is a maguk hatalmára, de lényegében nem hatalomról volt szó, hanem az Egyház teste tényezőinek és teljességének komplementaritásáról a püspökökkel, az apostolok utódaival, mint hordozó elemekkel; és mindegyikük – ezzel a nagy Testtel együtt – az Egyház hordozó eleme.

Ez volt a két alapvető elem. S miközben folyt az ekkleziológia teljes teológiai szemléletének keresése, az 1940-es évek után az 50-es években már megszületett egy kis kritika a *Krisztus Teste*-fogalom ellen: a misztikus jelzöt túlságosan spirituálisnak, túlságosan kizárólagosnak érezték, és akkor meghonosították az „Isten népe” fogalmát. És a zsinat – joggal – elfogadta ezt az elemet, melyet az atyák úgy tekintettek, mint az Ó- és Újszövetség folytonosságának kifejezését. A „Laosz tou Theou” újszövetségi szövegekben olvasható kifejezése – szerintem csak két kivétellel – megfelel az ószövetségi szövegeknek, és Isten régi népét jelenti: a zsidókat, akik a világ többi népe, a „gojim” között „az” Isten népe. És a többiek, mi, pogányok, önmagunkban nem vagyunk az Isten népe: akkor válunk Ábrahám fiaivá, következőképpen Isten népévé, ha közösségre lépünk Krisztussal, aki Ábrahám egyetlen ivadéka. És ha közösségre lépünk övele, és egyek vagyunk vele, akkor mi is Isten népe vagyunk. Azaz: az „Isten népe” fogalom magában foglalja a szövetségek folytonosságát, Istennek a világgal, az emberekkel való történelmének folytonosságát, de magában foglalja a krisztológiai elemet is. Csak a krisztológia révén válunk Isten népévé, s így e két fogalom összefonódik. És a zsinat úgy határozott, hogy megalkotja az ekkleziológia háromságos konstrukcióját: az Atyaisten Népe, Krisztus Teste, a Szentlélek Temploma.

De csak a zsinat után vált világossá egy olyan elem, mely kissé rejtve maradt a zsinaton is: ez pedig az Isten Népe és Krisztus Teste közötti kapcsolat, pontosab-

ban a Krisztussal való kommunió az eucharisztikus egyesülésben. Ebben válunk Krisztus Testévé; azaz az Isten Népe és Krisztus Teste közötti kapcsolat egy új valóságot hoz létre: a kommuniót. És a zsinat után fedeztük fel, mondhatni, hogy valójában a zsinat hogyan találta meg és hogyan vezetett el ehhez a fogalomhoz: a kommunióhoz, mint központi fogalomhoz. És azt mondanám, hogy filológiailag a fogalom a zsinaton még nem volt egészen érett, de a zsinat gyümölcse az, hogy az Egyház lényegének kifejezése egyre inkább a kommunió lett; a különböző dimenziójú kommunió: kommunió a Szentháromságos Istennel – aki maga is az Atya, a Fiú és a Szentlélek közötti kommunió –, szentségi kommunió és konkrét kommunió a püspökök között és az Egyház életében.

Még több összeütközésre adott okot a kinyilatkoztatás problémája. Itt a Szentírás és a Hagyomány kapcsolatáról volt szó, és főként az egzegéták voltak érdekelve a nagyobb szabadság megszerzésében; kissé – mondhatjuk – hátrányos helyzetben érezték magukat a protestánsokkal szemben, akik nagy fölfedezéseket tettek, miközben a katolikusok kissé „fogyatékosnak” érezték magukat, mert alárendeltségben voltak a Magisztériummal. Itt tehát egy nagyon konkrét csata is zajlott: mekkora az egzegéták szabadsága? Hogyan olvassuk helyesen a Szentírást? Mit akar mondani a Hagyomány? Többdimenziós csata volt ez, amelyet most nem tudok részletezni, de az fontos, hogy a Szentírás bizonyosan Isten Szava, és az Egyház a Szentírás alatt áll, engedelmeskedik Isten szavának, és nem áll a Szentírás fölött. És mégis, a Szentírás csak azért Szentírás, mert létezik az élő Egyház, a Szentírás élő alánya; az Egyház élő alanya nélkül a Szentírás csak egy könyv, és különböző értelmezésekre ad lehetőséget, s nem ad végső világosságot.

Ez a küzdelem – amint mondtam – nehéz volt, és döntő volt VI. Pál pápa beavatkozása. E beavatkozás megmutatja a Szentatya egész finomságát, felelősségét a zsinat lefolyásáért, de nagy tiszteletét is a zsinat iránt. Megszületett az ötlet, hogy a Szentírás teljes, minden benne van; ezért nincs szükség a Hagyományra, következésképpen a Tanítóhivatalnak nincs mit mondania. Akkor a Pápa átküldött a zsinatnak, úgy emlékszem, 14 egymondatos formulát, hogy illesszék be a kinyilatkoztatásról szóló szövegbe, és megadta nekünk, megadta a zsinati atyáknak a szabadságot, hogy válasszanak a 14 formula közül, de megmondta: egyet ki kell választaniuk, hogy teljessé tegyék a szöveget. Többé-kevésbé emlékszem a formulára: „Non omnis certitudo de veritatibus fidei potest sumi ex Sacra Scriptura”, azaz az Egyház hitbeli bizonyossága nem csupán egy különálló könyvből születik, hanem szükség van az Egyház Szentlélektől megvilágosított alanyára is. A Szentírás csak így beszél, és rendelkezik a maga tekintélyével. Ez a mondat, melyet a Doktrinális Bizottságban választottunk a 14 formula közül, úgy mondanám, hogy döntő annak bizonyítására, hogy az Egy-

ház szükséges és nélkülözhetetlen, és így lehet megérteni, mit jelent a Hagymány, az az élő Test, amelyben kezdettől fogva él ez a Szó, s amelytől kapja a világosságát, amelyben megszületett. Már a szentírási kánon létezése is egyházi tény: hogy ezek az Írások a Szentírás, az az Egyház megvilágosításából ered. Az Egyház önmagában találta meg az Írásoknak ezen kánonját; megtalálta, nem kitalálta, és mindig és egyedül az élő Egyház ezen kommuniójában lehet valószínűleg megérteni, olvasni a Szentírást, mint Isten Szavát, mint olyan szót, mely az életben és a halálban vezet bennünket.

Amint mondtam, ez meglehetősen nehéz vita volt, de hála a Pápának és hála – mondhatjuk – a Szentlélek világosságának, aki állandóan jelen volt a zsinaton, megszületett az egész zsinat egyik legszebb és legújítóbb dokumentuma, amelyet még sokat kell tanulmányoznunk. Mert az egzegézis ma is hajlandó a Szentírást az Egyházon kívül, a hiten kívül olvasni, csak az úgynevezett történeti-kritikai módszer szellemében, amely fontos módszer, de soha nem adhat véglegesen bizonyos megoldásokat; csak akkor értelmezhetjük helyesen a Szentírást, ha hisszük, hogy szavai nem emberi szavak, hanem Isten szavai, és él az az élő alany, akihez Isten beszélt, és ma is beszél. És itt – ahogyan a Jézusról szóló könyvem előszavában mondtam (lásd I. köt.) – még sok teendőnk van ahhoz, hogy elérkezzünk a valóban a zsinat szellemében történő olvasáshoz. Ezen a téren a zsinat alkalmazása még nem teljes, van még tennivalónk.

És végül, az ökumenizmus. Nem szeretnék most belebocsátkozni ennek problémáiba, de nyilvánvaló volt – főként a keresztények náci időszakbeli „szenvédesei” után –, hogy a keresztényeknek meg kellene találniuk az egységet, legalábbis keresniük kellene az egységet, de az is világos volt, hogy ezt az egységet egyedül Isten adhatja meg. És még mindig ezen az úton járunk. Tehát ezekkel a témákkal a „rajnai szövetség” – hogy úgy mondjuk – megtette a maga dolgát.

A zsinat második része sokkal tágabb körű volt. Nagyon sürgetően merült fel a téma: a mai világ (a modern kor) és az Egyház. És ezzel együtt ezek a témák: a világ építéséért való felelősség, a társadalom, az evilág jövőjéért való felelősség és az eszkatologikus remény, a keresztény ember etikai felelőssége, mik ennek a vezérlő elvei, továbbá a vallásszabadság, a fejlődés és többi vallásokkal való kapcsolatok.

Ebben a pillanatban a zsinat minden résztvevője valószínűleg bekapcsolódott a tárgyalásokba, tehát nem csak Amerika, az USA a maga vallásszabadság iránti rendkívül erős érdeklődésével. A harmadik ülészenek ők mondták a Pápának: „Mi nem térhetünk haza anélkül, hogy a bőröndünkben nem viszünk magunkkal egy az egész zsinat által megszavazott vallásszabadságról szóló nyilatkozatot!” A Pápának azonban volt ereje eldönteni, és volt türelme elnapolni a szöveget a negyedik periódusra, hogy érlelődhesen és megfelelő egyetértés alakulhasson

ki a zsinati atyák között. Mondom: nemcsak az amerikaiak szálltak nagy erővel a zsinati küzdelmekbe, hanem Latin-Amerika is, amelynek püspökei jól ismerték a nép, egy katolikus kontinens nyomorúságát, és a hit felelősségét ezeknek az embereknek a helyzetéért. Ugyanígy Afrika is, Ázsia is látta a vallásközi dialógus szükségességét; olyan problémák bontakoztak ki, amelyeket mi, németek – meg kell vallanom – eleinte nem láttunk. Mindezt most nem tudom részleteiben elmondani. A nagy *Gaudium et spes* dokumentum nagyon helyesen elemezte a keresztény eszkatológia és a világi fejlődés, a holnap társadalma iránti felelősség és keresztény ember örökkévalóság előtti felelőssége közötti problémákat, és így megújította a keresztény etikát, annak alapjait.

De – mondhatni váratlanul – e nagy dokumentum mellett megszületett egy másik dokumentum is, amely átfogóbban és konkrétebben válaszolt korunk kihívásaira, és ez a *Nostra aetate* nyilatkozat. A zsinaton kezdettől jelen voltak zsidó barátaink, akik elsősorban nekünk, németeknek – de nem csak nekünk – mondták, hogy e náci század, a nemzetiszocialista évtizedek szomorú eseményei után a Katolikus Egyháznak szólnia kell az Ószövetségről, a zsidó népről. Azt mondták: világos ugyan, hogy az Egyház nem felelős a Shoahért, de nagyrészt keresztények voltak, akik ezeket a bűnöket elkövették; el kell mélyítenünk és fel kell ébresztenünk a keresztény lelkiismeretet, akkor is, ha jól tudjuk, hogy az igazi hívők mindig ellenálltak ezeknek a dolgoknak. Így világossá vált, hogy az Isten régi népe világával való kapcsolatra reflektálni kellene. Az is érthető, hogy az arab országok – az arab országok püspökei – nem örültek ennek: kissé félték Izrael államának megdicsőítésétől, amit természetesen nem akartak. Azt mondták: „Helyes! Egy valóban teológiai utalás a zsidó népre jó, szükséges, de ha róluk beszéltek, akkor szóljatok az iszlámról is, csak így marad meg az egyensúly; az iszlám is nagy kihívás, és az Egyháznak tisztáznia kell az iszlámmal való kapcsolatát is.” Ez olyan ügy volt, amit mi akkor nem értettünk; egy kicsit értettük, de nem nagyon. Ma már tudjuk, hogy erre milyen nagy szükség volt.

Amikor elkezdtünk dolgozni az iszlámon is, azt mondták: „De vannak ám más vallások is a világon: egész Ázsia! Gondoljatok a buddhizmusra, a hinduizmusra...” És így az eredetileg csak Isten régi népéről tervezett nyilatkozat helyett megszületett a vallásközi dialógusról szóló szöveg, elővételezve azt, ami csak harminc évvel később mutatkozott meg a maga teljes intenzitásában és jelentőségében.

Nem tudok most belemerülni ebbe a témába sem, de aki a nyilatkozat szövegét olvassa, láthatja, hogy nagyon tömör, röviden, néhány szóval kifejezi a lényegét, és olyanok készítették, akik igazán ismerték a valóságot. Láthatja azt is, hogy a dialógus alapja a különbségek és eltérések közepette az, hogy hiszünk Krisztus páratlan és egyetlen voltában; tehát egy hívő nem gondolhatja, hogy

a vallások ugyanakkor a témának a variációi. Nem! Mert létezik az élő Isten valósága, aki megszólalt, van egy Isten, van egy megtestesült Isten, azaz egy Isteni Szó, aki valóságosan Isten Szava. De létezik a teremtés bizonyos emberi fénye melletti vallásos tapasztalat is, ezért lehetséges és szükséges, hogy dialógust kezdjünk, és így megnyíljunk egymás felé, és valamennyien kitáruljunk Isten békéje, az ő összes gyermekének és egész családjának békéje előtt.

Így tehát ez a két dokumentum, a vallásszabadságról szóló és a *Nostra aetate* a *Gaudium et spes*szel együtt nagyon fontos trilógiát alkot, melynek jelentősége csak a következő évtizedekben mutatkozott meg, és még mindig azon fáradozunk, hogy jobban megértsük Isten kinyilatkoztatásának egyedülvalóságát, a Krisztusban megtestesült egy Isten egyedülvalóságát és a vallások sokféleségének együttesét, melyekkel keressük a békét és a nyitott szíveket a Szentlélek világossága számára, aki megvilágosít és Krisztushoz vezet.

Ezekhez szeretnék hozzátenni még egy harmadik pontot. Zajlott az Atyák Zsinata – az igazi zsinat –, de volt egy másik zsinat is, a médiáé. Szinte önálló zsinat volt, és a világ a zsinatról ezek közvetítésével, a média által ismerte meg a zsinatot. Tehát a néphez eljutó, közvetlenül ható zsinat a médiáé volt, nem az Atyáké. És miközben az Atyák Zsinata a hiten belül zajlott, a megértést kereső hit zsinata volt, mely kereste a módját, hogy megértesse magát és megértse Isten jeleit az adott pillanatban, próbált megfelelni Isten kihívásainak az adott órában, és törekedett megtalálni Isten Szavában a mának és a holnapnak szóló szót; miközben tehát – mint mondtam – a zsinat a hit, a megértést kereső hit határain belül mozgott, az újságírók zsinata természetesen nem a hit határain belül mozgott, hanem a mai média kategóriáiban, azaz a hiten kívül, egy más hermeneutikával. Politikai hermeneutika volt ez: a média számára a zsinat politikai küzdelem volt, harc a hatalomért az Egyház különféle irányzatai között. Nyilvánvaló volt, hogy a média azon oldal mellett foglal állást, amely szerintük jobban megfelelt az ő világuknak. Voltak, akik az Egyház decentralizálását követelték, hatalmat a püspököknek, majd az „Isten népe” jelszavával a nép hatalmát, hatalmat a laikusoknak. Ezt a három szempontot érvényesítették a pápai hatalomra, majd átvitték a püspöki hatalomra, végül mindenki hatalmára, a népszuverenítésre. Természetesen a média számára ez volt a bizonyítandó, a terjesztendő, a támogatandó oldal.

Ugyanez történt a liturgiával is: a liturgia a médiát nem mint a hit cselekedete érdekelte, hanem mint fórum, ahol érthető dolgok történnek, valami, amit közösség hajt végre, valami profán dolog. És tudjuk, hogy volt egy történetileg is megalapozott irányzat, amely azt mondta: a szakralitás pogány dolog, esetleg az Ószövetség dolga. Az Újszövetségben egy dolog fontos, az, hogy Krisztus

kívül halt meg, azaz a kapukon kívül, azaz a profán világban. A szakralitásnak tehát véget kell vetni, profanitást a kultuszba is! A kultusz nem kultusz, hanem közösségi tett, közös részesedés, tevékenységben való részesedés.

A zsinat eszméinek ezen elferdítései, banalizálásai virultak ki a liturgikus reform megvalósításának gyakorlatában; mindezek olyan szemléletből fakadtak, amely a zsinatot nem sajátos terében, a hitben, hanem azon kívül nézte. És ugyanez történt a Szentírással kapcsolatban is: a Szentírás egyike a történeti könyveknek, semmi egyéb, történetileg kell kezelni, és így tovább.

Tudjuk, hogy a média ezen zsinata mennyire hozzáférhető volt mindenki számára. Tehát ez volt az uralkodó, a hatásosabb, és annyi bajt támasztott, annyi problémát, annyi nyomorúságot okozott: bezárt szemináriumok, bezárt kolostorok, banalizált liturgia... az igazi zsinatnak pedig nehézségei voltak a konkretizálásokban, a megvalósításban; a virtuális zsinat erősebb volt a valóságos zsinatnál.

De a valóságos zsinat ereje jelen volt, és lassan-lassan egyre inkább megmutatkozott, és az Egyház igazi erejévé, igazi reformjává, igazi megújulásává vált. Úgy gondolom, hogy 50 évvel a zsinat után látjuk, hogy ez a virtuális zsinat hogyan bomlik, hogyan esik szét, s hogyan jelenik meg az igazi zsinat a maga teljes lelki erejében. És a mi feladatunk, főként most, a Hit évében, ettől az évtől kezdve azért fáradozni, hogy a zsinat a Szentlélektől kapott erejével megvalósuljon, és az Egyház valóban megújuljon. Reméljük, hogy az Úr megsegít minket. Én visszavonultságomban imádságaimmal mindig veletek leszek, és az Úrral együtt járjuk utunkat, azzal a bizonyossággal, hogy az Úr győz!

(Diós István fordítása)

Forrás: [http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2013/febru-
a r y /
documents/hf_ben-xvi_spe_20130214_clero-roma_it.html](http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2013/febru-
a r y /
documents/hf_ben-xvi_spe_20130214_clero-roma_it.html)